

Kuga na Braču 1784 god

Lanjske sam godine pred redovnu skupštinu Udruženja Bračana pisao pismo u kojem sam predložio izdavanje jednog almanaha, koji bi izlazio povremeno i koji bi donosio članke o svemu, što se tiče Brača, bez obzira da li su ti članci već negdje štampani ili izlaze tek prvi put. Moja je misao bila da taj almanah bude kao neki arhiv, u kom bi svi koji se interesuju za prošlost i sadašnjost tog našeg otoka, svi njegovi prijatelji i simpatizeri, svi koji su za nj čuli i koji su na njemu bili, našli sve što je kroz neko vrijeme o njemu štampano i što se o njemu zna. Na to me je natjeralo i to što ne živim u njegovoj neposrednoj blizini pak mi katkad izbjegne što se o njemu štampa većinom u splitskim novinama.

Radi toga sam zahvalan Udruženju što je ovu moju ideju počelo provoditi u djelo i želim, da ovaj broj Almanaha bude prvi jedne duge serije, te da on bude kao neki arhiv za pručavanje otoka Brača u kom će se naći skupljeno sve što vrijedi i sve što je važno, tako da ga neće moći mimoći nitko koga interesira ma i jedan problem Brača. U tu sam se svrhu latio pera da referišem o jednoj pojavi kuge na Braču i to baš u Sumartinu 1784 godine.

Kako su naši krajevi bili vojnički anthemurale christianitatis, te su o svoje bedeme odbijali najezde istoka na zapad, tako se isto po našim krajevima odrazuju i sve druge pojave koje su dolazile s jedne ili s druge strane. Na međi i na putu vojskama, koje su se valjale mi smo u našim krajevima osjetili i još danas osjećamo bolesti koje su osvajači ostavljali za sobom. Endemski sifilis i lepra koje još sada nalazimo po nekim središnjim krajevima naše države ostavili su nam u nasljedstvo zavojevači. Druga jedna bolest, koja je često posjećivala naše krajeve, da plane i opet nestane je kuga, koja je ostavljala prazninu i pustoš u ovim i bez toga namučanim domovima. O ranijim zarazama u našim krajevima imamo jako škrte podatke, koji su unešeni u veća djela i publikacije, kakav je opis kuge u Splitu iz 1348 iz kronike nadbiskupa Cutheisa, koji je Šišić objeloganio u broju 4 Liječničkog vjesnika iz 1931. Neznam sigurno, ali pretpostavljam, da je vrlo vjerojatno i tad kuga

radi blizine prešla i na Brač kao što je to bilo 1424—1426 o čemu nam svjedoči pismo dužda Foscari iz slijedeće godine, kad su došli poslanici bračkog plemstva i pučana da se žale na namete, jer da je kuga pokosila dvije trećine stanovništva i mnogo blaga. U vezi sa tom epidemijom imamo u drugoj knjizi reformacija bračkog statuta četvrto poglavlje, koje govori o pisanju testamenta u vrijeme kuge, jer su tad brački kancelari nerado išli bolesnicima, te se posljednja volja nebi ispunjala. Radi toga je svaki bolesnik u doba kuge mogao, da svoju oporuku izreče u prisustvu trojice dostojnih svjedoka, a ti su morali u roku od dva mjeseca, iza kako se mjesto oslobodilo od kuge, da javno pred kancelarom i četvoricom svjedoka pod zakletvom jave posljednje želje pokojnika, tako da se barem dvojica slože u mišljenju, a da nitko od svjedoka nije nasljednik.

U gore spomenutom broju Liječničkog vjesnika Köbler je objelodanio članak o kugi u Dalmaciji 1783 prema pismu advokata conte Grisogono, koje je upravljeno Švedaninu Wolfu a ovaj moj sadašnji članak je pisan prema drugim dvjema knjigama koje posjedujem a to su:

1. Relazione della peste di Spalato dell' anno 1784 esposta in una lettera dall' ufficiale N. N. ad un suo concittadino in Venezia (štampano 1784 u Mlecima) i

2. Storia della peste che regnò in Dalmazia negli anni 1783—1784 del dottore Giulio Bajamonti (također štampana u Mlecima 1786).

Prva je knjiga od anonimna autora, ali kako na početku izvještaja veli »...io sono stato sempre presente agl' indicibili travagli... farrò testimonianza di cose da me vedute... o finalmente di cose di me stesso maneggiate...« (uvijek sam bio prisutan neizrecivim mukama... svjedočicu o stvarima koje sam vidio... napokon o stvarima koje sam sam vodio), može se sigurno tvrditi da je pisac knjige čovjek koji je radio oko suzbijanja bolesti, te je vjerodostojan svjedok o zlu, koje je tad snašlo Dalmaciju, a osim toga je i izvještaj pisan Dalmatincu »della di Lei infelicissima patria« (o vašoj vrlo nesretnoj domovini), te je pisac sigurno nastojao da bude čim tačniji i potpuniji jer piše jednom, koji poznaje prilike.

Drugu je knjigu pisao dr Julije Bajamonti »socio di varie academie«, koji sam veli da se nalazio usred bolesti, koja je harala, te smatra, da će opis iste biti jednom koristan, pak je odlučio, da prikaže najvažnije prilike dijelom na osnovu onog što je sam vidio i doznao, dijelom po svjedočanstvu časnih osoba, a dijelom iz javnih spisa. Osim toga on se odmah u početku obara na jedne novine u Mlecima, koje su nastojale da

umanje važnost i raširenost bolesti, te veli da je dužnost historičara da bude vjerodostojan, te da će se čuvati netočnosti, ali isto tako da će možda katkad prešutiti istinu, jer svaka istina nije uvijek zgodna da se kaže. Ovu zadnju tvrdnju možda možemo uzeti i kao političku jer je Bajamonti sigurno bio po osjećaju blizak Mlecima, a i knjigu je posvetio dvojici senatora (Angiolo Maria Gabriel e Zaccaria Vallaresso amplissimi senatori Veneti) pak je sigurno nastojao, da umanjí krivnju vlasti u širenju bolesti. O tome imamo prava sumnjati, jer se u knjizi na veliko hvali vlast, koja je nastojala, da bolest zaustavi, ali se opet mogu ustanoviti krivnje, te propusti iste, tim više, kad se zna da je koncem 18 vijeka sjaj Venecije blijedio, a stanje u njenoj provinciji Dalmaciji bilo tako jadno da je sam prokurator, a kasniji dužd Foscari pisao »... još 10 godina ovakove uprave i mi ćemo viditi naše rektore, kako ne upravljaju ljudima već čuvaju ruševine i kamenje uz nekoliko siromaha, koji će preostati iza opće propasti«. Da stvar bude još teža pojavila se glad kako u Italiji tako i u našim krajevima koja je dio pučanstva potjerala da u potrazi za kruhom iseli iz Dalmacije i to dijelom u kraljeve zemlje (cesaree tenute) iz kojih se obično nijesu vraćali, a dijelom u turske krajeve (tenute ottomane). Međutim tada se u Bosni javiše razni znakovi bolesti u tako jakoj mjeri, da se počelo sumnjati na kugu, a ta se sumnja i obistinila, te se u lipnju 1783 pojaviše i prvi slučaji u Docu u Poljicima, koje su prenijeli bjegunci iz Bosne. Malo zatim javi se bolest u mnogo većoj mjeri oko Sinja, pak oko Klisa i Knina, a kad je tu već počela jenjavati tada se u siječnju 1784 pojave i prvi slučajevi u Splitu i to na Lučcu. Dugo je vremena pitanje bolesti u Splitu bilo nestalno, jer se ni tada liječnici nisu mogli složiti u dijagnozi, a to je pogodovalo širenju. No na sreću među narod je bilo ušlo nepovjerenje, te su ljudi sami na svoju ruku poduzimali razne mjere obrane, tako da je većina mjesta ostala pošteđena, a među one, koje je zadesila nesreća bio je Sumartin na Braču. Premda knjiga anonimnog pisca nosi naslov o kugi u Splitu, ipak se dosta na široko bavi i onom lokalnom epidemijom na Braču, baš kao da hoće da dokaže da između Splita i Brača nema razlike, te su nevolje jednog nevolje i drugog, a veselje jednog i veselje drugog. Po tom piscu Brač broji oko 12000 stanovnika, koji žive u teritorijima, selima i kaštelima, a bave se vinarstvom. Za Sumartin veli da se stanovništvo bavi poglavito ribarstvom a ima oko 70 domova. Polovinom travnja su došle u Split vijesti da se je u obitelji Stipičić pojavio veliki pomor sa jasnim znakovima zaraze, a po svoj prilici se bolest prenijela tako što je udova nekog Fulonia iz Splita (koji je među prvima podlegao zarazi) poslala Stipičićima

jedan sanduk u kojemu je navodno bilo zaražene robe. Odmah je mjesto bilo odijeljeno od ostalih otočana, kao i teritorij Bol, jer je malo prije toga bilo dosta mještana iz Sumartina na Bolu. Da vodi brigu o bolesnima, kao i o svim zdravstvenim mjerama poslao je iz Splita brigadiru Radu sa pomoćnikom, kirurgom, čuvarima i grobarima i s nešto narodne vojske (soldatesca nazionale) koliko su je mogli odijeliti iz Splita. Svi ovi otidoše na Brač sa brigantinom, s kojim je upravljao kapetan Questini, a dodijele im i jednu galiju sa kapetanom Dinsom. Vojska je opkolila mjesto, podigla bolnicu i svim silama nastojala, da se bolest ne proširi u čemu je i uspjela, jer je u Sumartinu ostavila pustoš, jer je umrlo 150 osoba, a od 70 domova 6 ih je sasvim izumrlo. Koncem svibnja je bilo pak još 20 bolesnika u bolnici, a u ozdravljenju se nalazilo 36 ljudi. Kako Bajamonti veli, taj broj mrtvih i bolesnih ne bi za Peking i Kairo bio velik, ali za selo kao Sumartin je ogroman. Među mrtvima je bio i pomoćnik brigadira (cornetta de' Crovati Adoni), te dva grobara i pet vojnika, a i sam brigadir je prebolio bolest. Bolest je malo po malo nestala, tako da se nije proširila na ostala mjesta na Braču i ostalim otocima. Tome se ima zahvaliti, što su se na glas bolesti odmah svi zaštitili: tako Hvar, pa Omiš i Makarska, a osim toga su lađe u Sumartinu bile povučene na kraj, te je bio zabranjen svaki odlazak iz mjesta.

To je kratak referat o jednom bijesu kuge na Braču, koja nas je i prije znala vrlo često i ljuto da posjeti. Na to nas sjećaju i one kamene kapelice Sv. Roka, koje vidimo skoro u svakom bračkom mjestu, a ljeti na dan Sv. Roka ide pobožna procesija po mjestima noseći svečev kip i moleći:

»Sveti Roko priblaženi,
Molimo te poniženi,
Da nas braniš od kuge«.

Nestalo je bijesa zaraze, ali je uspomena ostala i u pričama, kao u onoj o Sv. Ivanu Povaljskom, koji je potjerao kugu iz Povalja šibajući je iz velike daljine uz riječi: »Šukadar, bukadar kuga u Povalja nikadar«, koju nam je obradio Nazor u svom »Pastiru Lodi«.

Mostar.

Dr. Vjekoslav Slovičić